

Кресан О. Д. Сімейний наратив як засіб переживання та усвідомлення особистістю життєвих подій // *Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (04 квітня 2018 р., м. Київ) / [Ред. кол. І. Г. Губеладзе та ін.] К., 2018. 188 с. С. 92-95.

СІМЕЙНИЙ НАРАТИВ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕЖИВАННЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ ОСОБИСТІСТЮ ЖИТТЄВИХ ПОДІЙ¹

Кресан О.Д.

Канд. пс. н., Ніжинський державний університет ім. М.Гоголя,
М.Ніжин

Підвищення інтересу сучасної науки до дискурсивних мовних практик пов'язано насамперед із тим, що, починаючи з другої половини ХХ століття набуває поширення постнекласична парадигма у психології. Вона полягає в дослідженні цілісності особистості та її соціокультурного контексту, вивчення її внутрішнього світу, духовних, а не біологічних чи поведінкових проявів. У зв'язку з цим важливого значення набувають дослідження текстів і наративів особистості, які є відображенням як соціокультурного досвіду людини, так і її внутрішнього світу. «Наративний поворот», що відбувся у 80-х рр. ХХ ст., стверджує знакову, мовну природу особистісного знання і людського життя загалом (Дж.Брунер, Д.Епстон, Т.Сарбін, М.Уайт та ін.). Наративне оформлення досвіду (Н.В.Чепелева) дозволяє особистості структурувати його, усвідомити всі його аспекти і «привласнити», включивши до свого внутрішнього світу.

Одним зі змістових видів наративу відповідно до тематики і сфери його функціонування є сімейний наратив, який виникає у сфері сімейних відносин і відображає історію сім'ї, подружніх чи батьківсько-дитячих стосунків.

Метою нашого дослідження є аналіз та виявлення особливостей сімейного наративу як засобу переживання та усвідомлення особистістю життєвих подій.

¹ Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (04 квітня 2018 р., м. Київ) / [Ред. кол. І. Г. Губеладзе та ін.] – К., 2018. – 188 с. – с. 92-95

У психології *сімейний наратив* вивчають як історію сім'ї, починаючи з кількох попередніх поколінь, що впливає на особистість (О.В.Литвинова, Є.Є.Бірюкова), у сфері подружніх взаємин (Ю.А.Любімова, Ю.А.Чаусова), як джерело сімейних міфів, що мають свою специфіку та особливості (А.Я.Варга), як соціокультурний чинник формування дитини у сім'ї (О.Є.Сапогова, Р.А.Мороз та ін.). У нашому дослідженні розглядаємо сімейний наратив як сукупність досвіду всієї сім'ї, включаючи попередні покоління, сімейні історії, які впливають на її членів зараз, а також сімейні установки, міфи, казки, що є частиною мовної сімейної культури, тобто усвідомлюються, вербалізуються, переповідаються членами родини.

За словами Е. Stone, сімейні історії виконують три важливі функції: переконують членів сім'ї, що вони особливі; вчать їх методам опанування проблем та успіхів; допомагають людині пізнати власну ідентичність. Тобто в сімейному наративі передається набута протягом багатьох поколінь інформація, яка допомагає особистості будувати життя як у сім'ї, так і за її межами [Цит.за: 2, с. 31]. З огляду на це можемо припустити, що сімейний наратив здатний виступати засобом переживання та усвідомлення людиною життєвих подій, тобто тих, які відбувається з нею в даний момент на певному етапі її життєвого шляху. Переживання та усвідомлення життєвих подій є одним зі способів оволодіння життєвою подією та власним внутрішнім світом [1].

Процес *усвідомлення життєвої події* розуміємо як явище, пов'язане з діяльністю когнітивної сфери, мовою та мовленням а також із саморегуляцією, самоконтролем власної поведінки та вказаних процесів [1]. *Переживання* життєвих подій у межах нашого дослідження розуміємо як їх переведення «у своє-живе» (Ф. Т. Михайлов, М. В. Папуча), тобто у внутрішній світ і досвід особистості шляхом створення оповіді про них. У такому розумінні переживання є цілісним процесом, що охоплює всю особистість, її свідоме й несвідоме [1].

Переживання та усвідомлення життєвих подій ми вважаємо дискурсивними процесами, оскільки вони протікають у свідомості та внутрішньому світі людини і відбуваються за допомогою мови, а також відображаються у текстах і наративах

особистості. Сімейний наратив, таким чином, також може виступати засобом переживання та усвідомлення життєвих подій насамперед з кількох причин.

По-перше, через те, що у сімейному наративі особистістю усвідомлюється, виражається, формується і структурується сімейний досвід, зокрема це досвід власне сім'ї, що відбувається з її членами тут і зараз, та історії, пов'язані з досвідом попередніх поколінь, про які членам родини може бути відомо лише з оповідей. За словами О.Є.Сапогової, зміст родинного наративу включає в себе «ритуальні послання, родинні історії, і заповітні слова, і повчальні оповідання, і прямі вказівки на належне й засуджуване в поведінці, а також традиційний, роками відібраний усередині поколінь сім'ї, зміст великої наративної культури (казки, бувальщини, приказки тощо) [4].

По-друге, сімейний наратив є засобом переживання та усвідомлення життєвих подій, тому що за допомогою сімейного наративу продовжує формуватися і будується *майбутня історія сім'ї*, її цінності, оповідання і т.ін. Майбутня історія також потребує усвідомлення і переживання особистістю. У житті конкретної сім'ї це відбувається як створення вже сьогодні тієї історії, про яку знатимуть і згадуватимуть наступні покоління. На думку Т.М.Титаренко, наративні способи представлення прийдешнього здійснюють репетицію майбутньої реальності [5, с.14]. І «у нас немає іншого способу описання свого прийдешнього, ніж продовження історії, розпочатої сьогодні чи вчора» [Цит. за: 2].

По-третьє, сімейний наратив є засобом переживання та усвідомлення особистістю життєвих подій через те, що дозволяє членам сім'ї впоратися зі складними ситуаціями та подіями, які трапляються з ними. Це насамперед спогади про успіхи чи невдачі попередніх поколінь або про те, як існуюча сім'я пережила нелегкі часи, сюди також можуть входити розповіді, бувальщини, спільне обговорення та індивідуальні переконання окремих членів у вигляді «витримок» із «культурної спадщини» родини чи всього роду. Наприклад, переконання «не з нашим щастям» або «щоб щось отримати, треба тяжко працювати» і т. ін.

Є.А.Петрова вважає, що саме особливості сімейних історій є важливим ресурсом у формуванні поведінки оволодіння, тобто здатності членів сім'ї долати труднощі. Такими ресурсами можуть виступати фотографії, спогади, розповіді очевидців про минуле сім'ї та життя предків. Ці історії розкривають конкретні особистісні властивості і принципи поведінки предків, що надає підтримку у власній життєвій ситуації [3].

Отже, сімейний нарратив та сімейні історії дозволяють особистості з одного боку, впорядковувати і структурувати свій наявний сімейний досвід, виражати й усвідомлювати його, а з іншого – відображають культурні цінності, історію пращурів, їх традиції, особистісні властивості предків, що є похідними їх соціокультурного досвіду. Для переживання та усвідомлення життєвих подій сімейний нарратив виступає засобом та ресурсом, що сприяє цим процесам та уможливорює їх успішний продуктивний перебіг.

Перспективами подальших досліджень у вказаному напрямку є вивчення особливостей та чинників сімейного нарративу, які є джерелами його виникнення, процес створення і передачі через покоління сімейних нарративів, а також характерні особливості сімейного нарративу у порівнянні з іншими видами.

Список використаних джерел

1. Кресан О. Д. Психологічні особливості переживання та усвідомлення особистістю життєвих подій : Автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.01 / Інститут психології ім. Г.С.Костюка НАПН України / О. Д. Кресан. – К., 2017. – 22 с.
2. Любімова Ю. А. Сімейний нарратив : мереживо особистих історій / Ю. А. Любімова. – К. : Інститут соціальної та політичної психології, 2015. – 265 с.
3. Петрова Е. А. История семьи как ресурс совладающего поведения / Е. А. Петрова // Вестник Костромского государственного университета. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика. – 2010. – №3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-semi-kak-resurs-sovladayuschego-povedeniya>.
4. Сапогова Е. Е. Микросоциум семьи и семейный нарратив как психологическая основа культурного социогенеза / Е. Е. Сапогова Индивидуальные и стилевые особенности личности / Отв. ред. Т. Ю. Синченко, В. Г. Ромек. – Ростов-на-Дону: ЮРГИ, 2002. – С. 177–190.
5. Титаренко Т. М. Нарративні практики організації особистісного майбутнього // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / Ін-т соціальної та політичної психології. – К., 2009. – Вип. 22 (25). – С. 3–19.